

сотрудничество и опыт совместной деятельности. При необходимости продолжения психологической работы, связанной со снижением уровня негативных эмоциональных состояний, обусловленных пережитой экстремальной ситуацией, рекомендуется договориться с потерпевшим о следующей встрече.

Наш опыт разработки и применения методики ТОТС для оказания психологической и психотерапевтической помощи лицам, получившим эмоциональные травмы под влиянием личных экстремальных ситуаций, показал эффективность данной методики как при работе с недавними травмами, так и при наличии «застарелых» травматических переживаний.

Применение в процессе диалогического взаимодействия психолога с лицом, пережившим экстремальную ситуацию, экспрессивных арт-терапевтических техник и психотерапевтически оправданных психодраматических приемов позволяет их комбинировать для решения задач оказания психологической помощи конкретному человеку с его уникальным внутренним миром.

ЛИТЕРАТУРА

1. Венгер А. Л. Психологические рисуночные тесты. – М.: ВЛАДОС-ПРЕСС, 2003. – 160 с.
2. Горностаев П. П. Запреты, с которыми мы живем // Психодрама и современная психотерапия – № 2 – 3. – 2006. – С. 95 – 97.
3. Колытин А. Многообразие форм арт-терапевтической работы // Практикум по арт-терапии / Под ред. А. И.Копытина. – СПб: Питер, 2000. – С. 21 – 64.
4. Костина А. Б., Журин Ю. Н. История создания одного разговора // Психодрама и современная психотерапия – № 2 – 3. – 2006. – С. 10 – 11.
5. Романова Е. С. Графические методы в психологической диагностике. – СПб.: Речь, 2002. – 415 с.
6. Сергиенко И. М. Применение методики "История диалога с другим" в процессе глубинной психодиагностики // Тело. Сознание. Творчество: Сборник научных работ / Под ред. А.В.Старовойтова. – Симферополь: ОАО "Симферопольская городская типография" (СГТ), 2008. – С. 14 – 22.
7. Яценко Т. С. Основи глибинної психокорекції: феноменологія, теорія і практика: Навч. посіб. – К.:Вища шк., 2006. – 382 с.

ПСИХОЛОГІЧНИЙ АНАЛІЗ ТРИВОЖНОСТІ КУРСАНТІВ ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ ДСНС УКРАЇНИ

- Слободянюк В.І., заступник декана гуманітарного факультету Львівського державного університету безпеки життєдіяльності, к. психол. н.;
- Сірко Р.І., доцент кафедри практичної психології та педагогіки Львівського державного університету безпеки життєдіяльності, к. психол. н., доцент;
- Сірко Ю.А., студент Львівського державного університету безпеки життєдіяльності.

Під час вивчення питання тривожності курсантів та фактори, що її зумовлюють, ми керувалися наступними положенням, що високий рівень тривожності зумовлений як зовнішніми умовами, так і внутрішніми чинниками, які взаємодіють між собою. До зовнішніх умов відносяться: особливості курсантського колективу та особливості сімейного виховання. До внутрішніх умов: характеристики курсанта, такі як: темперамент, акцентуація характеру особистості, наявність агресивної поведінки, рівень самооцінки та домагань, захисні механізми особистості, тип мотивації.

Для вирішення завдання по визначенню особистісних характеристик, які формують високий рівень тривожності, використовувались наступні опитальники: Г. Айзенка спрямований на визначення типу темпераменту; опитувальника К. Леонарда, що визначає провідні риси характеру особистості; методики Келермана – Плучека для діагностики захисних механізмів психіки; методики Басса – Дарки щодо наявності агресивної поведінки; опитувальника Т. Еллера на визначення мотиваційної спрямованості [1]. Для визначення зовнішніх умов, які впливають на формування певного рівня тривожності курсанта вищого навчального закладу ДСНС України використовувалась розроблена нами анкета «Зовнішні фактори розвитку особистості». В ній основна увага зверталась на особливості спілкування курсанта в сім'ї, умови життя в сім'ї, наявність конфліктів, тип сімейного виховання, особливості позасімейного впливу (задоволеність спілкування з друзями, з особами протилежної статі).

Метою нашого дослідження було вивчення психологічних характеристик особистості, які формують рівень тривожності. Дослідження проводилось на базі Львівського державного університету безпеки життєдіяльності, вибірка складала 60 осіб. Рівень тривожності визначався за допомогою методики Спілберга-Ханіна, згідно отриманих даних по вибірці в цілому визначались з високим рівнем тривожності – 39,1 %; з середнім рівнем тривожності – 34, 7 %; з низьким – 26,08%.

Внутрішні чинники. Значимі відмінності діагностовано по шкалі нейротизму (100% нейротизму у високого та 0 % у низького рівня тривожності): у групі високого рівня тривожності більше зафіксовані меланхолічні та холеричні типи темпераменту, у низького рівня – флегматичного типу темпераменту.

Великий вплив на рівень тривожності здійснюють акцентуації характеру. Зафіксовані значимі відмінності у високого і низького рівня тривожності у осіб із гіпертивним, лабільно – емотивним, педантичним, екзальтованим типами. Майже у кожного третього респондента (37,5 %) високого рівня тривожності зафіксовані прояви гіпертивності, у той час, як по низькому рівню тривожності такі особи відсутні. Кожен другий респондент низького рівня тривожності характеризується педантичною акцентуацією характеру, оскільки для них характерна впорядкованість, дисциплінованість, чітке дотримання норм і правил, що в свою чергу знижує рівень ситуативної тривожності. Кожен другий респондент високого рівня тривожності характеризується екзальтованістю.

До внутрішніх чинників, які впливають на рівень тривожності відносяться також і захисні механізми. Найбільші відмінності виявлено по шкалам заперечення реальності та раціоналізації. У курсантів високого рівня тривожності більший відсоток (66,7 % проти 33,3 % групи низького рівня тривожності) діагностовано по шкалі раціоналізації, у той же час у групі низького рівня тривожності набагато вищі показники по шкалі заперечення реальності (50 % у низького рівня тривожності та 33,3 % у високого рівня тривожності).

Важливі дані отримані за методикою Басса – Даркі, яка визначає форми агресивної поведінки особистості. Кожен другий респондент високого рівня тривожності вказує на аутоагресивні прояви (44,4 %), оскільки, люди з високим рівнем тривожності схильні вбачати у всіх негараздах свою власну провину.

Зовнішні чинники. На гіпоопіку (відсутність контролю та емоційного зв'язку батьків і дітей) вказали 17,6 % опитуваних низького рівня тривожності, у той же час як у групі високого рівня тривожності не зафіксовано жодної такої відповіді. Цікаві дані отримані щодо стилю сімейного виховання. Так, авторитарний стиль виховання зафіксований у кожного четвертого респондента по групі високого рівня тривожності, в той же час як по низькому рівню такий стиль відсутній взагалі. У той же час майже всі респонденти по групі низького рівня тривожності вказали на демократичний стиль, де присутні довірливі взаємовідносини з батьками, повага до дитини, ставлення до неї як до рівної, поміркований контроль та схвалення її ініціативності.

Висновок: На тривожність впливають і професійна діяльність, і задоволеність відносинами в навчальній групі. Так, кожен другий респондент по високому рівню тривожності вказав на незадоволеність спілкуванням у колективі. У той же час у осіб низького рівня тривожності такі відповіді зустрічаються лише у кожного третього опитуваного. Так само відмічаються і у задоволеності взаємовідносин з близькими друзями: особи з низьким рівнем тривожності вдвічі більше задоволені.

ЛІТЕРАТУРА

1. Психологія личности. Тесты, опросники, методики. М.: 1995г., 275 с.

ПСИХОЛОГІЧНА ПІДГОТОВКА ФАХІВЦІВ РІЗНИХ ГАЛУЗЕЙ ДО ПЕРЕБУВАННЯ В ЕКСТРЕМАЛЬНІЙ СИТУАЦІЇ

Суховацька Л.О., старший викладач кафедри психології Черкаського національного університету ім. Б.Хмельницького

На сучасному етапі розвитку психологічної науки велику увагу приділено особливостям підготовки фахівців різних галузей до дії в екстремальних ситуаціях. Розвиток проблеми підготовки фахівців чия діяльність не пов'язана з перебуванням в екстремальних ситуаціях пов'язано